

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 34:341.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/1>

ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ОГОЛОШЕНОГО В УКРАЇНІ

APPLICATION OF FIREARMS BY MILITARY MEN OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW DECLARED IN UKRAINE

Басараб О.Т., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Басараб О.К., к. т. н., доцент,
доцент кафедри телекомунікаційних та інформаційних систем
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

**Ларіонова І.Т., старший викладач кафедри тактичної
та спеціальної фізичної підготовки**
Харківський національний університет внутрішніх справ

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та запровадження правового режиму воєнного стану, питання правомірності застосування зброї вітчизняними військовими формуваннями та правоохоронними органами, зокрема персоналом Державної прикордонної служби України набуває особливої актуальності.

У статті аналізуються та досліджуються правові підстави застосування прикордонниками вогнепальної зброї у різних умовах обстановки, зокрема: в умовах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України; під час реалізації правоохоронної функції на державному кордоні України; а також під час виконання службових завдань внутрішньої служби. Кожен із вищезазначених випадків має свої особливості правового регулювання.

Зазначено, що універсальним нормативно-правовим актом, що визначає базові правові підстави застосування усіх заходів примусу, у тому числі вогнепальної зброї, під час різних обставин, що складаються як в державі, так і на державному кордоні, є закон України «Про Державну прикордонну службу України». За умов виконання прикордонниками завдань щодо оборони держави, участі у заходах щодо відсічі збройної агресії, персонал прикордонного відомства також керується Порядком застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил України під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828. В свою чергу, правова регламентація виконання військовослужбовцями Державної прикордонної служби України службових завдань внутрішньої служби міститься в положеннях Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

Акцентовано увагу на специфіці застосування вогнепальної зброї, яка полягає у тому, що в умовах реалізації правоохоронної функції та виконання військовослужбовцями Державної прикордонної служби України завдань у добовому наряді, прикордонники зобов'язані попередити особу про намір застосування зброї. Виключення становлять випадки, коли таке зволікання може призвести до загрози життю та здоров'ю прикордонника. Поряд з цим, під час виконання прикордонними підрозділами, залученими до оборони держави, завдань щодо відсічі та стримування збройної агресії проти України, таке попередження не вимагається.

За результатами дослідження зазначено, що застосування вогнепальної зброї українськими прикордонниками повинно відповідати загальноновизнаним міжнародним принципам, а також здійснюватися на законних підставах, у відповідності до положень чинного законодавства, оскільки тільки за таких умов можливо встановити відповідний правопорядок у державі та на належному рівні забезпечити виконання заходів правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: вогнепальна зброя, Державна прикордонна служба України, прикордонне відомство, правовий режим воєнного стану, військовослужбовець, заходи примусу, законодавство, збройна агресія, правопорядок, державний кордон.

The article is about application of firearms by military men of the State Border Guard Service of Ukraine under the conditions of martial law, declared in Ukraine. It is determined that border-guards, according to the current legislation, can apply firearms: in the context of implementation of measures for ensuring national security and defense, repulse and deter armed aggression against Ukraine; during law enforcement activities at the state border of Ukraine; and during the performance of internal and guard duty. Each of the above cases has its own peculiarities of legal regulation.

It is noted that the law of Ukraine "On the State Border Guard Service of Ukraine" is a universal normative legal act that determines the basic legal grounds for the application of firearms, in various circumstances, both in the country and at the state border of Ukraine. Under the conditions when border guards execute tasks of defense of the state and participate in measures aimed at repelling armed aggression, border guards are also guided by the Procedure for the Use of Weapons and Military Equipment by units, military units and subdivisions of the Armed Forces of Ukraine, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 10, 2018 № 828. Legal regulation of internal and guard service tasks by military men of the State Border Guard Service of Ukraine is contained in the provisions of the Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine.

Emphasis is placed on the fact that the specifics of the use of firearms in the conditions of implementation of law enforcement functions and in the conditions of performance duties of internal service is that border guards are obliged to warn the person about the intention to use weapons.

Exceptions are cases where such delay may endanger the life and health of the border guard. At the same time, such a warning is not required when border guards involved in the defense operations of Ukraine.

As the result of the study, it is established that application of firearms by military men of the State Border Guard Service of Ukraine must be conducted according to current legislation, because only in such conditions it is possible to ensure proper law and order in the country and to implement martial law regime measures in the conditions of armed aggression against Ukraine.

Key words: firearms, the State Border Guard Service of Ukraine, Border Agency, the martial law regime, military men, coercive measures, legislation, armed aggression, law and order, state border.

Вступ. З перших днів війни на території України, військовослужбовці Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України), демонструють хоробрість та неабиякий героїзм, коли першими сам на сам зустрічають ворога. Чого тільки варта фраза оборонця острова Зміїний, яка стала відомою навіть за межами України та знайшла своє матеріальне відображення на поштовій марці.

З початку російської агресії для усіх українських прикордонників завдання – «забезпечення недоторканості державного кордону» не обмежується лише охороною територіальних меж нашої держави. У серці кожного охоронця кордону воно набуло нового, ширшого значення, змістом якого стало «забезпечення недоторканості народу України та забезпечення недоторканості рідної землі».

Разом з тим, обстановка, в якій змушені діяти прикордонники буває різною, тому, на відміну від окупантів, свавілля і віроломству яких немає рівних, українські прикордонники мають правильно оцінювати ситуацію та на законних підставах застосовувати вогнепальну зброю.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить про те, що законодавство у сфері застосування зброї розглядали Волков Ю. М., Іваха В. О., Казначеев Д. Г., Ковалів М. В., Курилюк Ю. Б., Ляшук Р. М. та інші. Однак, питання застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями ДПС України в умовах запровадження воєнного стану не знайшло належного відображення у наукових працях.

Метою і завданням наукової статті є дослідити правові підстави застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями ДПС України в різних умовах обстановки під час запровадженого в Україні правового режиму воєнного стану.

Основний текст. У зв'язку із військовою агресією РФ проти України, керуючись п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [1] та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2], Президент України 24.02.2022 Указом № 64/2022 запровадив на всій території України воєнний стан [3].

Враховуючи завдання, які покладаються на ДПС України та в умовах необхідності виконання завдань щодо забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні, військовослужбовці прикордонного відомства можуть застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

у разі залучення прикордонних підрозділів до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України та при виконанні завдань щодо участі в обороні держави в особливий період;

під час реалізації правоохоронної функції, з метою протидії правопорушенням на державному кордоні України;

під час виконання службових завдань внутрішньої служби.

Кожен із вищезазначених випадків має свої особливості правового регулювання. З огляду на те, що правомірність застосування зброї в одному випадку (наприклад, коли зброя застосовується до ворога без попередження в умовах стримування та відбиття збройної агресії), може трактуватись не правомірною в іншому (наприклад, коли зброя застосовується без попередження до правопорушника під час охорони державного кордону і всі формальні ознаки не виключають обов'язку для прикордонника це зробити), спонукає нас до детального аналізу кожного із них.

Спершу відзначимо, що універсальним базовим нормативно-правовим актом, що врегулює питання засто-

сування військовослужбовцями ДПС України зброї є закон України «Про Державну прикордонну службу України», правові новели до статті 21 якого набули чинності в кінці 2021 року [4].

Багато фахівців відзначили позитивні сторони внесених змін, оскільки вперше, на законодавчому рівні, було здійснено деталізацію порядку та умов застосування прикордонниками усіх заходів примусу, у тому числі вогнепальної зброї.

Відповідно до статті 21-6 цього закону, військовослужбовці ДПС України у разі залучення їх до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави в особливий період мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку у встановлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках, регламентованих Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828 [4]. За таких обставин дотримання принципів міжнародного гуманітарного права є обов'язковим.

Так, військовослужбовці ДПС України під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, мають право застосовувати вогнепальну зброю для:

відбиття нападу або попередження загрози нападу на об'єкти, що охороняються;

звільнення заручників, військовополонених, захоплених військових та цивільних об'єктів або запобігання (перешкоджання) такому захопленню;

знищення зброї, бойової техніки, транспортних або технічних засобів, які перебувають у користуванні осіб, причетних до збройної агресії;

захисту цивільних осіб та цивільних об'єктів від нападу;

запобігання та припинення діяльності, затримання, роззброєння або знешкодження осіб, причетних до збройної агресії;

припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення;

припинення дій осіб, які перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії;

припинення дій осіб, які становлять або можуть становити небезпеку особам, залученим до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, або іншим особам [5].

Виходячи з обстановки, яка складається в зоні проведення бойових дій, прикордонні підрозділи, що перебувають в оперативному підпорядкуванні Збройних Сил України, також мають право застосовувати вогнепальну зброю і в інших випадках, визначених наказами Командувача об'єднаних сил.

При чому, рішення про застосування зброї приймається командирами з'єднань, військових частин і підрозділів Збройних Сил України, із урахуванням обстановки та відповідно до вимог вищезгаданого Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України.

Разом з тим, Порядок не виключає права на самостійне прийняття рішення військовослужбовцем в умовах бойо-

вих дій, якщо є необхідність індивідуальної самооборони та захисту здоров'я і життя інших військовослужбовців та цивільних осіб.

Отже, в умовах відсічі і стримування збройної агресії РФ проти України, застосування зброї військовослужбовцями ДПС України здійснюється на тих самих правових підставах, що і Збройними Силами України, в оперативному підпорядкуванні яких перебувають прикордонні підрозділи. За таких обставин, зброя застосовується без попередження та виключно до ворога, що веде бойові дії проти України.

Застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями ДПС України під час реалізації ними правоохоронної функції на державному кордоні України, регламентовано статтею 21-3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», відповідно до якої, прикордонники мають право застосовувати зброю за таких обставин:

для відбиття нападу на військовослужбовця чи працівника ДПС України, якщо їхньому життю чи здоров'ю загрожує небезпека;

для захисту осіб від нападу, коли існує загроза їх життю чи здоров'ю;

для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавили волі;

з метою відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, службовий транспортний засіб, військово майно, жиле та нежиле приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

з метою затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з використанням зброї або інших засобів, що створюють загрозу життю і здоров'ю людини, а також озброєної особи, яка погрожує застосувати зброю або інші предмети, що загрожують життю і здоров'ю військовослужбовця чи працівника ДПС України або інших осіб;

з метою зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю і здоров'ю військовослужбовця чи працівника ДПС України або інших осіб;

з метою примусового припинення польоту безпілотного повітряного судна, якщо воно здійснює політ з порушенням законодавства у межах прикордонної смуги та об'єктів, що перебувають під охороною;

з метою недопущення спроби насильного заволодіння зброєю, бойовою та іншою технікою, якщо іншими способами та засобами неможливо припинити таку спробу;

з метою затримання особи під час вчинення нею злочинного діяння, яка намагається здійснити втечу;

з метою запобігання викраденню особою повітряного судна, якщо іншими способами та засобами неможливо припинити таку спробу [4].

За загальним правилом, під час реалізації правоохоронних функцій, застосуванню вогнепальної зброї повинно передувати попередження (голосом, або попереджувальним пострілом) про намір її застосування.

Водночас, коли зволікання під час попередження може спричинити загрозу здоров'ю, чи життю військовослужбовців, або цивільних осіб, вогнепальна зброя може застосовуватись прикордонниками без попередження:

для відбиття збройного нападу або вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань;

для припинення збройних конфліктів і провокацій, а також для відбиття нападу на прикордонні наряди, службовий автотранспорт та об'єкти, що охороняються;

у разі раптового озброєного нападу, якщо з життю, чи здоров'ю людини або військовослужбовця чи працівника ДПС України загрожує небезпека;

у разі збройного опору особою, якщо є необхідність припинення спроб заволодіння вогнепальною зброєю;

у разі спроби особою скоротити визначену військовослужбовцем чи працівником ДПС України із вогнепальною зброєю в руках відстань до нього, або службового автотранспорту, а також доторкнутися до цієї зброї;

для знешкодження озброєних осіб або щодо яких наявна обґрунтована інформація щодо наявності у них зброї, або інших засобів, використання яких несе загрозу життю або здоров'ю людей, коли попередження про застосування щодо них зброї створить реальну загрозу для життя або здоров'я людини або військовослужбовця чи працівника ДПС України;

у разі затримання особи, якщо вона не виконує законних вимог військовослужбовця чи працівника ДПС України про негайне здавання (покладення) зброї, вибухової речовини, вибухового пристрою або інших предметів, застосування яких може загрозувати життю або здоров'ю людей, зокрема військовослужбовця чи працівника ДПС України;

у разі примусового припинення польоту безпілотного літального апарату, який здійснює політ в межах прикордонної смуги, а також над об'єктами, що перебувають під охороною [4].

Отже, на відміну від випадку застосування зброї прикордонниками в умовах відсічі та стримування збройної агресії проти України, коли зброя застосовується до ворога без попередження, застосуванню зброї під час виконання правоохоронних функцій обов'язково повинно передувати попередження, за виключенням випадків, коли життю та здоров'ю прикордонника, чи інших осіб загрожує реальна небезпека, а зволікання, у вигляді попередження, може призвести до тяжких наслідків.

Що ж стосується застосування зброї під час виконання службових завдань внутрішньої служби, то правова регламентація зазначеного міститься в положеннях статей 21, 22 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [6] та статей 21, 21-3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [4], відповідно до яких, військовослужбовці ДПС України зі складу добового наряду мають право застосувати зброю в таких випадках:

для захисту свого здоров'я і життя, а також здоров'я і життя інших військовослужбовців і цивільних осіб від нападу, якщо іншими способами й засобами захистити їх у даній ситуації неможливо;

для затримання озброєної особи, яка загрожує застосуванням зброї та інших засобів, що становить загрозу для життя і здоров'я військовослужбовця чи інших осіб;

для відбиття нападу на об'єкти, що охороняються військовослужбовцями, а також для звільнення цих об'єктів у разі захоплення;

у разі спроби насильного заволодіння зброєю, бойовою та іншою технікою, якщо іншими способами і засобами неможливо припинити цю спробу;

для примусового припинення польоту безпілотного повітряного судна, яке здійснює політ над або поблизу об'єктів, що перебувають під охороною [4; 6].

Як правило, застосуванню зброї, в таких випадках, повинно передувати попередження (голосом, або попереджувальним пострілом) про намір її застосування.

Без попередження, військовослужбовці ДПС України зі складу добового наряду можуть застосовувати вогнепальну зброю:

для відбиття нападу на об'єкти, що ними охороняються; у разі раптового озброєного нападу, якщо життю і здоров'ю військовослужбовця або інших осіб загрожує небезпека;

для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю; для знешкодження озброєних осіб чи осіб, стосовно яких є обґрунтована інформація про наявність у них зброї, або інших засобів, використання яких може створити загрозу життю і здоров'ю людини, якщо попередження про намір застосування до них вогнепальної зброї ство-

рять реальну загрозу життю і здоров'ю військовослужбовця, або інших осіб;

у разі затримання особи, яка не виконує законних вимог військовослужбовця ДПС України про негайне здавання (покладення) зброї, або інших предметів, застосування яких може створити загрозу життю і здоров'ю військовослужбовця, або інших осіб;

для примусового припинення польоту безпілотного повітряного судна, яке здійснює політ над або поблизу об'єктів, що перебувають під охороною [4; 6].

Таким чином, як і під час виконання прикордонниками правоохоронних функцій на державному кордоні України, у випадку несення служби у добовому наряді, військовослужбовці ДПС України перед застосуванням зброї обов'язково повинні попередити особу про намір її застосування. Виключення складають випадки, коли відсутній час на попередження та існує реальна загроза життю і здоров'ю прикордонника, чи інших осіб.

Разом з тим, варто зазначити, що у відповідності до статті 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», застосування зброї військовослужбовцями ДПС України має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [4].

Законним – прямо передбаченим положеннями нормативно-правових актів.

Необхідним застосування зброї буде вважатись, якщо для виконання повноважень військовослужбовця ДПС України застосування іншого заходу примусу є неможливим або його застосування буде неефективним, а також, якщо ризик заподіяння шкоди правопорушнику або іншим особам є мінімальним. Принципу пропорційності буде дотримано за умов, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований. Застосування зброї буде ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень військовослужбовця ДПС України.

Таким чином, військовослужбовці прикордонного відомства мають право застосовувати вогнепальну зброю виключно з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу або опору.

Під час провадження правоохоронної діяльності та в умовах виконання службових завдань внутрішньої служби, військовослужбовці ДПС України повинні пам'ятати, що перед застосуванням зброї важливо не тільки попередити особу про намір її застосування, але й потрібно надати їй достатньо часу для виконання їхньої законної вимоги. Тобто, надати особі необхідний час для усвідомлення змісту слів прикордонника та здійснення відповідних дій. Виключення можуть становити випадки, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я прикордонника, або інших осіб.

Важливо також розуміти, що з огляду на те, що використання вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, застосування її не повинно перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на ДПС України завдань, і має зводитися до мінімізації ризику заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи, яка вчиняє правопорушення, а також життю і здоров'ю інших осіб.

Неправомірне застосування зброї військовослужбовцями ДПС України тягне за собою юридичну відповідальність, встановлену законом.

За наявності тяжких наслідків, такі протиправні дії можуть бути кваліфіковані за такими статтями розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України як: стаття 118. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця; стаття 119. Вбивство через необережність; стаття 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження; стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження; стаття 124. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця; стаття 125. Умисне легке тілесне ушкодження; стаття 128. Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження; стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу; стаття 426-1. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень тощо [7].

Висновки. Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо за можливе зробити висновок про те, що в умовах запровадженого в Україні правового режиму воєнного стану, відповідно до завдань, які покладаються на прикордонне відомство, військовослужбовці ДПС України мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках: у разі залучення їх до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави в особливий період; під час здійснення правоохоронної діяльності, з метою протидії правопорушенням на державному кордоні України; а також під час виконання службових завдань внутрішньої служби. Кожен із вищезазначених випадків має свої особливості правового регулювання та специфічний порядок застосування.

Зокрема, універсальним нормативно-правовим актом для усіх випадків є закон України «Про Державну прикордонну службу України». Під час оборони держави, персонал прикордонного відомства також керується Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828. В свою чергу, правова регламентація виконання військовослужбовцями ДПС України службових завдань внутрішньої служби міститься в положеннях Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

Специфіка застосування вогнепальної зброї полягає у тому, що в умовах реалізації правоохоронної функції та виконання військовослужбовцями ДПС України службових завдань у добовому наряді, прикордонники зобов'язані попередити особу про намір застосування зброї. Виключення становлять випадки, коли таке зволікання може призвести до загрози життю та здоров'ю прикордонника. Поряд з цим, під час виконання прикордонними підрозділами, залученими до оборони держави, завдань щодо відсічі та стримування збройної агресії проти України, таке попередження не вимагається.

Отже, застосування зброї військовослужбовцями ДПС України повинно здійснювались тільки на підставі положень чинного законодавства України та у визначений нормативно-правовими актами спосіб. Тому, що тільки за таких обставин можливо ефективно протидіяти правопорушенням, а також загрозам воєнного характеру та забезпечити належний режим законності і правопорядку в державі в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.05.2020).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 11.05.2022).
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-п#Text> (дата звернення: 20.05.2022).
5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 21.05.2022).
6. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 21.05.2022).
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.05.2022).